

Шарапова Світлана Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: sv.vetasharapova@gmail.com
ORCID 0000-0001-6731-7772

doi: 10.21564/2414–990x.143.147335
УДК 349.4

ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ

Статтю присвячено дослідженню актуальних питань щодо особливостей охорони земель та інших природних ресурсів у процесі землевикористання. Проаналізовано наукові погляди щодо поняття «охорона земель», «використання земель». Підкреслено, що розглядати комплексне використання земель без їх охорони та охорони інших природних ресурсів, які взаємопов'язані з нею, не є правильним. При комплексному використанні земель охорона повинна носити також комплексний характер. У процесі використання земельної ділянки бережному ставленню та охороні повинні підлягати й природні ресурси, які пов'язані з цією ділянкою.

Ключові слова: землі; охорона; раціональне використання; комплексне використання; землекористування; природні ресурси.

Шарапова С. В., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры земельного и аграрного права, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков

e-mail : sv.vetasharapova@gmail.com ; ORCID 0000-0001-6731-7772

Охрана земель и других природных ресурсов в процессе землепользования

Статья посвящена исследованию актуальных вопросов касающихся особенностей охраны земель и других природных ресурсов в процессе землепользования. Рассмотрены научные взгляды относительно понятий «охрана земель», «использование земель». Подчеркивается, что рассматривать комплексное использование земель без их охраны и охраны других природных ресурсов, которые взаимосвязаны с ней, является не совсем верным. При комплексном использовании земель охрана должна носить также комплексный характер. В процессе использования земельного участка бережному отношению и охране должны подлежать и природные ресурсы, связанные с этим участком.

Ключевые слова: земли; охрана; рациональное использование; комплексное использование; землепользование; природные ресурсы.

Вступ. Головним завданням охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічних цінностей природних і набутих

якостей земель. Конкретні вимоги щодо охорони земель закріплені Законом України «Про охорону земель» [1] і являють собою комплекс правових, організаційних, економічних та інших заходів, які зобов'язані здійснювати власники та землекористувачі земельних ділянок у процесі їх використання.

Комплексне використання земель має носити природоохоронний, ресурсозберігаючий характер, передбачати збереження ґрунтів, використання повинно бути невиснажливим як для землі, так і для природних ресурсів, які знаходяться в тісному взаємозв'язку з землею. У даному аспекті використання земель неможливо розглядати без їх охорони. Мета цієї охорони полягає передусім у здійсненні відповідних заходів щодо поліпшення стану земель і інших природних ресурсів, які на них знаходяться.

Аналіз останніх досліджень. Проблема правової охорони земель, а також співвідношення «охорони земель» та «використання земель», розглядалися в роботах таких учених, як: М. В. Шульга (M. V. Shulha), В. Л. Мунтян (V. L. Muntjan), Ю. О. Вовк (Ju. O Vovk), П. Ф. Кулинич (P. F. Kulynych), М. І. Краснов (M. I. Krasnov), І. О. Іконицька (I. O. Ikonitska) та ін.

Метою статті є окреслення особливостей охорони земель та інших природних ресурсів у процесі землевикористання.

Виклад основного матеріалу. Від стану природних якостей земель безпосередньо залежить і стан інших об'єктів природи, всього довкілля, врешті – здоров'я людей. Забезпечення належного стану земель пов'язане в першу чергу з їх охороною, яка здійснюється в тому числі й шляхом реалізації правових заходів. Охорона земель є не локальною, а загальносуспільною справою, оскільки вона забезпечує інтереси не лише безпосередньо тих суб'єктів, які використовують землі, а всього суспільства [2, с. 192].

Свого часу чимало наукових праць було присвячено питанню співвідношення «охорони земель» та «використання земель». Так, Г. О. Аксеньюк (G. O. Akseonok) визначає охорону земель як складову раціонального використання земель. Охорона земель, на його думку, розуміється вкрай вузько і становить собою запобігання використанню земель не за призначенням або не в тих цілях, для яких вони призначені [3, с. 58].

Інші науковці стверджують, що існує необхідність об'єднання двох функцій (використання земель та їх охорони) в одній дефініції – ефективне (раціональне) використання [4, с. 36].

В. Л. Мунтян (V. L. Muntjan) з цього приводу пише, що охорона природи входить до поняття раціонального природокористування, є його складником [5, с. 8]. А от В. В. Петров (V. V. Petrov) наголошує, що охорона природи і раціональне використання – не рівнозначні категорії, вони відображають залежність двох форм взаємодії людини і природи – природокористування і охорону природи. Характер природоохоронних відносин, на його думку, визначає сутність норм, що регулюють ці відносини: норми права, що опосередковують раціональне використання природних ресурсів, відносяться до виду регулятивних, а відносини в галузі охорони природи регулюються охоронними нормами [6,

с. 62]. Поділяючи висловлену точку зору, І. О. Іконицька (I. O. Ikonutska) зауважує, що необхідність охорони виникає в тому разі, коли є небезпека втрати природним об'єктом значущих для суспільства якості [7, с. 31].

Все викладене свідчить про те, що на практиці складно розрізнити заходи правової охорони земель від діяльності по раціональному використанню земель. І «раціональне використання» і «охорона земель» здійснюються в рамках діяльності з використання земель. Через це багато авторів, мабуть, ототожнюючи раціональне використання земель і безпосередньо діяльність щодо використання земель, роблять висновок, що «правова охорона земель» є частиною «раціонального використання земель» [8, с. 18].

Розгляд співвідношення «охорони земель» і «раціонального використання земель» зумовлений не тільки потребою розкрити зміст цих понять, а й загалом дослідити співвідношення природоресурсного та екологічного права. М. І. Краснов (М. І. Krasnov) підкреслює, що взаємодія нормативних правових актів галузей законодавства про навколишнє середовище проявляється в тому, що кожна з цих галузей окремо (земельне, водне, лісове, гірниче і т.д.) і всі вони разом повинні враховувати взаємозв'язок природних об'єктів і вплив кожного з них на стан інших [9, с. 80]. Корінні відмінності природоресурсного права від права екологічного відображені в предметі, методі правового регулювання, його джерелах. Природоресурсне право вивчає суспільні відносини, що складаються з приводу окремих природних ресурсів, а от предметом екологічного права є суспільні відносини, які стосуються не стільки самих природних об'єктів, скільки внутрішніх і зовнішніх зв'язків цих об'єктів, їх властивостей, станів і процесів, що відбуваються в них [10, с. 45].

З цього приводу Ю. О. Вовк (Yu. O. Vovk) наголошує, що норми земельного, водного, лісового законодавства є основою правової охорони відповідних об'єктів природи. Регламентация використання природних ресурсів нерозривно пов'язана із забезпеченням їх охорони. На думку вченого, охорона природного об'єкта – це питання не самостійне, а похідне від діяльності, пов'язаної з експлуатацією, використанням об'єкта природи, певним впливом на нього. Якщо немає такої діяльності, не виникає й питання про охорону природи. Те, чим не користується людина, не вимагає правової охорони. Тому правову регламентацію в цій галузі не можна розривати на дві самостійні частини. Досліджувати питання правової охорони природних ресурсів неможливо без вивчення норм, спрямованих на їх раціональне використання, і навпаки. Вивчення природоресурсного права передбачає розгляд правового регулювання як використання, так і охорони об'єктів природи [11, с. 458].

Охорону природи неможливо забезпечити за межами відносин по використанню природних ресурсів, оскільки саме в цій сфері відбувається найбільш значний вплив на навколишнє середовище [12, с. 16].

Що стосується комплексного використання земель, то при такому виді користування, охорона повинна носити теж комплексний характер. А саме, при використанні земельної ділянки бережному ставленню та охороні підлягають

природні ресурси, які пов'язані з цією ділянкою. І навпаки, використання природних ресурсів повинно здійснюватися в такий спосіб, при якому не наноситься шкода земельній ділянці і дотримуються всі вимоги щодо її охорони.

Землі можуть охоронятися як у комплексі з іншими природними ресурсами (наприклад, у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду), так і як окремий складовий елемент довкілля. Оскільки всі природні ресурси фактично є різною формою цільового використання земель, питання охорони та збереження окремих природних ресурсів так чи інакше пов'язане з охороною і використанням земель. Таке положення справді обумовлене комплексним підходом до природокористування. Він базується на органічній єдності самої природи. Взаємозв'язок природних ресурсів у їх природному стані означає перш за все взаємозалежність якості і стану одного їх виду від стану інших видів [2, с. 193].

Фактично всі природні ресурси пов'язані з землею, без землі практично неможливе використання інших природних ресурсів. Безгосподарне ставлення до землі завдає шкоди природним ресурсам, які з нею пов'язані. Наприклад, при забрудненні земельної ділянки лісгосподарського призначення погіршується її якісний стан, що прямо впливає на продуктивність лісу, який знаходиться на даній земельній ділянці. Або інший приклад. При неналежному використанні багаторічних насаджень, застосуванні хімічних речовин для догляду за ними або при боротьбі з комахами, шкода може бути завдана саме сільськогосподарському угіддю, зайнятому багаторічними насадженнями.

На жаль, будь-який вид використання природних ресурсів неможливий без нанесення шкоди самому ресурсу, іншим природним ресурсам та навколишньому природному середовищу загалом.

Слушно зазначає М. В. Шульга (M. V. Shulha): «З точки зору комплексного підходу природні ресурси не можна розглядати ізольовано один від одного і планувати їх охорону та використання, оскільки невідомо, які наслідки для майбутнього стану останніх спричиняє сучасна експлуатація кожного із них» [2, с. 193].

Забезпечення охорони суміжних природних ресурсів при використанні земель із врахуванням органічного взаємозв'язку всіх природних об'єктів в єдиному біогеоценозі пов'язане з тим, що однією з правових форм реалізації цієї екологічної вимоги є право землевикористання. Саме цей інститут здатний забезпечити раціональне використання земель, їх охорону, а також охорону інших природних ресурсів. При цьому треба виходити із нерозривного взаємозв'язку і єдності використання і охорони земель у процесі їх безпосередньої експлуатації та включати в цю єдність і третій елемент — охорону суміжних природних ресурсів або охорону довкілля в цілому [2, с. 193].

Отже, правова охорона земель повинна бути спрямована не тільки на збереження відповідного якісного стану земель, але і стан суміжних природних ресурсів, які з нею пов'язані й взаємодіють, та довкілля в цілому.

«Охорона навколишнього середовища» та «охорона земель» співвідносяться як загальне і часткове: земля є компонентом навколишнього середо-

вища і її охорона підпорядковується загальним закономірностям охорони навколишнього середовища [8, с. 11].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовуванні в народному господарстві в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси [13].

Згідно зі ст. 162 Земельного кодексу охорона земель становить систему правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне їх використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення й підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Необхідно підкреслити, що відповідно до Закону України «Про охорону земель» об'єктом особливої охорони держави є всі землі в межах території України, а система заходів у галузі охорони земель єдина для всіх категорій земель. Закон не встановлює якихось конкретних вимог, які стосуються забезпечення охорони окремих категорій земель, проте частково приділяє увагу охороні земель при здійсненні господарської діяльності на землях сільськогосподарського призначення, охороні земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, земель водного фонду тощо. Утім, така «увага» носить фрагментарний характер, не враховуючи відповідні особливості, які притаманні кожній категорії земель.

У науковій літературі неодноразово виникало питання про доцільність охорони окремих категорій земель та про визначення заходів правової охорони стосовно кожної категорії земель. З цього питання Г. С. Башмаков (G. S. Bashmakov) зазначає, що помилково пов'язувати охорону із категоріями земель, так як один режим правової охорони може поширюватися на кілька категорій земель. На його думку, повинна бути розроблена єдина система норм з охорони сільськогосподарських земель, які повинні включати землі сільськогосподарського призначення, спеціальний земельний фонд, землі особистого підсобного господарства, землі садівничих і городницьких об'єднань, землі сільськогосподарського використання в населених пунктах [14, с. 80].

Створення системи правової охорони для кожної категорії земель пов'язано з об'єктивними труднощами. У складі деяких категорій земель існує велика кількість різноманітних видів дозволеного використання. Можна заздалегідь припустити, що система правової охорони окремої категорії земель без урахування всіх аспектів їх використання буде надто абстрактною і, як наслідок, малоефективною. І навпаки: урахування всіх особливостей використання земель

приведе до кардинального збільшення масиву правових норм, що також знизить ефективність інституту правової охорони земель [15, с. 58].

Вважаємо, що так само неможливо створити систему правової охорони земель з урахуванням не тільки кожної категорії земель, а і залежно від виду природних ресурсів, які з нею пов'язані. Отже, постає питання, як розглядати комплексну охорону, яка спрямована на збереження якісного стану як земель, так і суміжних природних ресурсів.

Як слушно підкреслюється в літературі, зв'язок використання землі з її охороною, а також характер заходів щодо охорони земель змінюються залежно від цільового призначення земель. Так, М. І. Краснов (М. І. Krasnov) зазначає, якщо для сільськогосподарського використання землі характерний найбільш тісний взаємозв'язок раціонального використання землі і її охорони і найбільша повнота заходів її охорони, то при лісогосподарському використанні землі, де земля також виконує роль продуктивної сили і засобу виробництва, картина дещо змінюється, оскільки використання землі тут здійснюється за правилами ведення лісового господарства (основне призначення землі). У цьому разі йдеться в основному про охорону землі від негативної дії на землю робіт по заготівлі деревини, другорядних лісових ресурсів, від побічних видів лісокористування. При цьому охорона землі пов'язана із запобіганням негативних для земель лісогосподарського призначення наслідків ведення лісового господарства. Але на землях лісогосподарського призначення немає такої діяльності як землеробство і, відповідно, немає багатьох заходів з охорони землі агротехнічного характеру. Тож мається на увазі зв'язок раціонального використання земель лісового фонду із заходами щодо їх охорони від негативних наслідків неправильного ведення лісового господарства, заснованого на користуванні лісом [16, с. 39].

Отже, комплексне використання земель обов'язково повинно розглядатися з урахуванням охорони природних ресурсів та довкілля. У такому разі система комплексної охорони земель формується при комплексному використанні земель і включає до себе такі складові: охорона та збереження якісного стану землі; охорона природних ресурсів (пов'язаних із землею), охорона та збереження їх якісного та кількісного стану; охорона як землі, так і природних ресурсів (пов'язаних із землею) як єдиного об'єкта.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону земель» під охороною земель розуміється система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Як бачимо із змісту зазначеної норми, ключовими складовими охорони земель виступають такі: «раціональне використання», «запобігання», «захист»,

«відтворення», «підвищення», «забезпечення». Отже, основна мета охорони земель полягає в запобіганні негативним змінам стану земель і усунення негативних змін, що вже відбулися. Тобто, що було «до» і що стало «після» негативного впливу на землю, а також захист від шкідливого антропогенного впливу, який повинен здійснюватися під час використання земель, у процесі організації і здійснення використання земель.

Крім цього, досягти цілей комплексної охорони земель можливо шляхом закріплення відповідних обов'язків землекористувачів і власників землі. З цього приводу М. В. Шульга (М. V. Shulha) підкреслює, що закріплення і розвиток у праві землевикористання вимог охорони суміжних природних ресурсів має отримати свій конкретний прояв у формуванні відповідних конкретних обов'язків кожного землекористувача чи власника земельної ділянки [2, с. 194].

Висновки. Отже, неможливо розглядати комплексне використання земель без їх охорони та охорони інших природних ресурсів, які взаємопов'язані з нею. Власники та землекористувачі при використанні земельної ділянки одночасно повинні зберігати корисні властивості як землі, так і інших природних ресурсів, не допускати їх забруднення, виснаження, здійснювати заходи щодо відтворення та відновлення якісних та кількісних показників природних ресурсів.

Список літератури:

1. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
2. Екологічне право України: підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А. П. Гетьман, М. В. Шульга. В. К. Попов та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків : Право, 2005. 382 с.
3. Право и сельское хозяйство в СССР и Италии. Правовое регулирование рационального использования материальных, трудовых и природных ресурсов в сельском хозяйстве СССР и Италии. Материалы советско-итальянского круглого стола по аграрному праву, 19–30 сентября 1979 г. / редкол. : Г. А. Аксененок, З. С. Беляева, М. И. Козырь (Отв. ред.), О. С. Колбасов, В. И. Левченко, М. И. Палладина, М. М. Славин. Москва : Изд-во ИГиП АН СССР, 1980. 160 с.
4. Королев С. Ю. Государственный контроль за охраной и использованием земель в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2002.
5. Мунтян В. Л. Правовые проблемы рационального природопользования : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1975. 20 с.
6. Петров В. В. Объект и предмет правовой охраны природы в СССР. *Советское государство и право*. 1976. № 4. С. 58–64.
7. Иконичкая И. А. XXVI съезд КПСС и правовое обеспечение рационального использования и охраны земель. *Правоведение*. 1982. №4. С. 25–32.
8. Иващук И. С. Правовые проблемы охраны земель сельскохозяйственного назначения: монография. Москва : Юрлитинформ, 2013. 208 с.
9. Краснов Н. И. Некоторые вопросы развития современной науки земельного права. *Развитие гражданско-правовых наук*. 1980. С. 80–81.
10. Ерофеев Б. В. Экологическое право: учебник для вузов. Москва : Юриспруденция, 1999. 448 с.
11. Вовк Ю. О. Вибрані праці / упорядники А. П. Гетьман, М. В. Шульга ; відп. ред. М. В. Шульга. Харків : Юрайт, 2013. 704 с.
12. Колбасов О. С. Охрана природы. *Советское государство и право*. 1972. № 2. С. 16.
13. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06. 1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. 1991. № 41. Ст. 545.

14. Башмаков Г. С., Краснов Н. И., Самончик О. А. Правовые проблемы рационального использования земли в сельском хозяйстве РФ. *Государство и право*. 1997. № 2. С. 80.

15. Сулейманова О. Л. Актуальные проблемы правовой охраны земель. *Право и государство: теория и практика*. 2008. № 6. С. 57–59.

16. Краснов Н. И. О понятиях рационального использования и охраны земли. *Государство и право*. 1999. № 10. С. 38–44.

References:

1. Pro okhoronu zemel: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 962-IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 39, art. 349.

2. Getman, A.P., Shulha, M.V., Popov, V.K. et al. (2005). *Ekolohichne pravo Ukrainy*. A.P. Getman, M.V. Shulha (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Pravo i sel'skoe hozjajstvo v SSSR i Italii. (1980). *Pravovoe regulirovanie racional'nogo ispol'zovanija material'nyh, trudovyh i prirodnyh resursov v sel'skom hozjajstve SSSR i Italii*. Materialy sovetsko-ital'janskogo kruglogo stola po agrarnomu pravu, 19–30 sentjabrja 1979 g. Moscow: Izd-vo IGI P AN SSSR [in Russian].

4. Korolev, S.Ju. (2002). Gosudarstvennyj kontrol' za ohranoj i ispol'zovaniem zemel' v Rossijskoj Federacii. *Candidate's thesis*. Saratov [in Russian].

5. Muntian, V.L. (1975). Pravovye problemy racional'nogo prirodopol'zovanija. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkov [in Ukrainian].

6. Petrov, V.V. (1976). Ob'ekt i predmet pravovoj ohrany prirody v SSSR. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 4, 58–64 [in Russian].

7. Ikonickaja, I.A. (1982). XXVI s'ezd KPSS i pravovoe obespechenie racional'nogo ispol'zovanija i ohrany zemel'. *Pravovedenie*, 4, 25–32 [in Russian].

8. Ivashhuk, I.S. (2013). Pravovye problemy ohrany zemel' sel'skohozjajstvennogo naznachenija. Moscow: Jurlitinform [in Russian].

9. Krasnov, N.I. (1980). Nekotorye voprosy razvitija sovremennoj nauki zemel'nogo prava. *Razvitie grazhdansko-pravovyh nauk*, 80–81 [in Russian].

10. Erofeev, B.V. (1999). *Jekologicheskoe pravo*. Moscow: Jurisprudencija [in Russian]

11. Vovk, Yu.O. (2013). Vybranni pratsi. A.P. Getman, M.V. Shulha (Eds.). Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].

12. Kolbasov, O.S. (1972). Ohrana prirody. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 2, 16 [in Russian].

13. Pro okhoronu navkolnyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 r. № 1264-XII. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 41, art. 545.

14. Bashmakov, G.S., Krasnov, N.I., Samonchik, O.A. (1997). Pravovye problemy racional'nogo ispol'zovanija zemli v sel'skom hozjajstve RF. *Gosudarstvo i pravo*, 2, 80 [in Russian]

15. Sulejmanova, O.L. (2008). Aktual'nye problemy pravovoj ohrany zemel'. *Pravo i gosudarstvo: teorija i praktika*, 6, 57–59 [in Russian].

16. Krasnov, N.I. (1999). O ponjatijah racional'nogo ispol'zovanija i ohrany zemli. *Gosudarstvo i pravo*, 10, 38–44 [in Russian].

Sharapova S. V., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Land and Agrarian Law Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail : sv.vetasharapova@gmail.com ; ORCID 0000-0001-6731-7772

Protection of land and other natural resources in the process of land use

The article is devoted to the research of topical issues concerning the features of land and other natural resources protection in the process of land use. The article deals with scientific views on the concept of "land protection", "land use". It is noted that in the complex use of land protection should also be complex. In the process of using the land plot, the natural resources associated with this site must be protected and protected.

Integrated use of land should be environment-friendly, resource-saving, preserve soil conservation, use must be non-exhaustive for both land and natural resources, which are in close relation with the land. In this aspect, the use of land can not be considered without their protection. The purpose of this protection is, first of all, to implement appropriate measures to improve the state of land and other natural resources that are located on them.

The legal protection of land should be aimed not only at preserving the qualitative state of the land, but also the state of the associated natural resources that are interconnected and interacting with it, and the environment as a whole. Consequently, the complex use of land must necessarily be considered taking into account the protection of natural resources and the environment.

The complex land protection system is formed with the integrated use of land and includes the following components: protection and preservation of the quality of land; protection of natural resources (associated with land), protection and preservation of their qualitative and quantitative status; the protection of both land and natural resources (associated with land) as one single object.

Keywords: land; security; rational use; complex use; land use; Natural resources.

Надійшла до редколегії 15.11.2018 р.